

Глубіш Л.Я.

ДЕРЖАВНИЙ ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ ПРОДОВОЛЬЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

В статті обґрунтовано доцільність створення належного соціального середовища для повноцінного продовольчого забезпечення, а також охарактеризовано взаємозв'язок соціальних аспектів продовольчої безпеки з економічними, обумовленими радикальними соціальними трансформаціями суспільства протягом останніх років.

Ключові слова: продовольча безпека, споживчі властивості, продовольча доступність, споживання продовольства, платоспроможність, споживчі доходи та витрати.

ВСТУП

Функціонування економічної системи країни є ефективним за умови злагодженої взаємодії основних її складових – соціальної, економічної та екологічної. Виконання цієї умови гарантуватиме економічне зростання країни, важливою складовою якого є забезпечення населення продуктами харчування. І навпаки, формування ефективної системи продовольчого забезпечення є обов'язковою умовою соціальної, економічної та екологічної стабільності держави, що, зважаючи на взаємозв'язок та взаємообумовленість вказаних економічних явищ і процесів, вимагає проведення відповідних державних заходів у сфері гарантування продовольчої безпеки. В такий спосіб сполучаються ключові проблеми проведення агропродовольчої і соціально-економічної політики, реальні тенденції щодо розвитку виробництва продуктів харчування, вітчизняного продовольчого ринку, виявлення характеру залежності його кон'юнктури від платоспроможного попиту й соціального стану населення, можливості щодо споживання повноцінних, якісних і нешкідливих для здоров'я людини продуктів харчування.

Соціальній складовій системи продовольчої безпеки України присвячено багато досліджень та публікацій українських науковців. Зокрема, С.О.Корецька займається виявленням причин доцільності створення належного соціального середовища при забезпеченні продовольчої безпеки [4]. Велику увагу проблемам соціальної сфери села у своїх наукових працях приділяють В.М.Нелеп та Л.В.Бойко [6]. Вітчизняні особливості дії законів попиту в одній із своїх наукових праць характеризує М.М.Одінцов [7]. Вплив доходів населення на його попит досліджують І.Х.Степаненко, М.С.Александров, О.О.Митчинок, В.А.Худавердієва [11; 1; 13]. Оцінку впливу чинників на продовольчу

безпеку, в тому числі і соціальних, у своїх наукових працях публікують О.В.Пабат та М.А.Лисак [8; 5]. Сучасні напрями державної соціальної політики характеризують Г.М.Калетнік, Г.О.Пчелянська, В.П.Рябоконе, Л.В.Транченко [3; 10; 12].

Попри велику кількість наукових праць, опублікованих за даною темою вона завжди залишатиметься актуальною, через змінність соціально-економічних умов розвитку суспільства, пов'язаних із прагненням до соціального благополуччя, однією з головних ознак якого є формування національної системи продовольчого забезпечення.

Зважаючи на те, що рівень продовольчої забезпеченості повинен гарантувати соціальну та політичну стабільність у суспільстві, виживання й розвиток нації, його слід розглядати як зовнішній фактор економічної незалежності держави та обов'язкову умову становлення цивілізованого внутрішнього продовольчого ринку. Тому, підвищення рівня продовольчого забезпечення є стратегічним пріоритетом держави, яка задля гарантування конституційних прав громадян та забезпечення достатнього життєвого рівня і, насамперед, належного рівня харчування, через недоліки характерні для ринкового механізму функціонування економіки, повинна втручатися у вирішення соціальних питань. Оскільки з-поміж усіх ресурсів життєзабезпечення суспільства продовольство посідає найголовніше місце, нині створення необхідних умов для врівноваження темпів зростання доходів населення та інфляції є найважливішою проблемою державного впливу.

Методологічною основою будь-якого економічного дослідження є діалектичний метод пізнання, який дозволяє визначити роль соціальних аспектів системи продовольчого забезпечення для добробуту населення України. Тоді як висновки щодо порівняння різних поглядів із використанням багаторічного практичного матеріалу, вивчення якого є обов'язковим компонентом наукового дослідження, дають можливість виявити взаємозв'язок та взаємозумовленість чинників соціального і економічного характеру. Такий методологічний підхід до вивчення проблеми продовольчого забезпечення

© Глубіш Леся Ярославівна, к.е.н., доцент кафедри аграрної економіки та організації агробізнесу, Відокремленого підрозділу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Бережанський агротехнічний інститут», тел.: (03548)23027, e-mail: glmya3@gmail.com

населення дозволяє одержати обґрунтовані та достовірні результати, щодо впливу держави та суспільних трансформацій на обсяги та структуру споживання. Одержані результати слугуватимуть базою для висновків та окреслення перспектив щодо подальшого удосконалення системи продовольчого забезпечення. Діалектика розглядає розвиток всіх економічних явищ та процесів в динаміці від простих і абстрактних категорій до складних і конкретних, даючи змогу виявити закономірності та обґрунтувати перспективи їх розвитку, застосовуючи при цьому історичний та логічний методи пізнання причинно-наслідкових зв'язків. Використання історичного методу дозволяє виявити вплив соціально-економічних трансформацій на рівень достатності споживання продуктів харчування.

Метою даного дослідження полягає в обґрунтуванні доцільності створення належного соціального середовища для повноцінного продовольчого забезпечення, а також виявленні та характеристиці взаємозв'язку соціальних аспектів продовольчої безпеки з економічними, обумовленими радикальними соціальними трансформаціями суспільства протягом останніх років.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Однією з найважливіших проблем, що постали перед державою в умовах сучасних соціально-економічних трансформацій, є необхідність перегляду базових положень продовольчого забезпечення, яка продиктована зміною підходів до взаємодії держави і людини. Оскільки саме громадяни акумулюють у собі економічні й соціально-демографічні складові функціонування та розвитку економічної системи країни, а також віддзеркалюють її соціальну політику.

Людина працює для задоволення власних потреб, наявність та якісна ступінь яких характеризує

саму людину, її моральний та соціально-громадянський рівень. У свою чергу, розвиток людини як економічного суб'єкта зумовлюється еволюцією всієї економічної і фінансової теорії, а розвиток цивілізації є розвитком людини та її потреб [9]. Необхідність задоволення потреб споживача трансформується у споживчий попит, який визначають як можливість покупця придбати потрібні йому товари і послуги. Тому відносини людини й суспільства визначають ступінь розвитку держави, рівень її демократизації та добробуту.

Попри те, що потреба у харчуванні, за класифікацією Абрахама Маслоу, належить до первинних потреб, без задоволення яких неможливе задоволення інших потреб і взагалі подальше існування людини [2], розвиток українського суспільства постійно наштовхується на продовольчі обмеження, зумовлені трансформаційними процесами в економіці.

Попри те, що попит на продовольчі товари постійно зростає, показник достатності їх споживання населенням України викликає занепокоєння. Критично небезпечним є рівень споживання плодів та ягід, риби та рибопродуктів, молока та молокопродуктів, а також м'яса та м'ясопродуктів, які забезпечують вітамінну та білкову потребу в добовому балансі харчування людини (табл. 1). Протягом 17 років показник достатності споживання вказаних груп харчових продуктів коливається в критичних межах (половина від обсягу науково обґрунтованих норм). Загалом порівняння середньодушових показників споживання продуктів харчування з нормативами показало нераціональність його структури. Рациональні норми харчування витримуються лише щодо споживання овочів та баштанних культур, олії, цукру, а от яєць, картоплі та хліба населення України споживає із деяким перевищенням раціональних норм.

Таблиця 1 Динамічні коливання індикатора достатності споживання основних продуктів харчування населенням України*

(на душу населення за рік), %

Вид продукції	Рік															Темп зміни
	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
М'ясо і м'ясопродукти	82,2	46,9	39,7	36,1	39,3	41,6	46,4	47,0	50,6	55,1	60,9	59,9	62,9	61,7	65,5	79,7
Молоко і молокопродукти	98,2	64,2	52,1	53,9	59,3	59,5	59,5	60,0	61,8	59,1	56,3	55,9	54,2	53,9	56,6	57,6
Яйця, шт.	93,8	58,9	56,6	62,1	72,1	73,8	75,8	82,7	86,2	86,9	89,6	93,8	100	106,9	105,2	112,2
Картопля	105,6	100	108,9	112,9	107,1	111,3	107,3	107,3	107,3	105,2	106,3	107,3	103,3	112,3	113,1	107,1
Овочі і баштанні культури	64,0	60,2	62,7	63,4	67,1	70,2	71,7	73,3	78,9	73,5	80,2	85,1	89,4	101,1	101,2	158,1
Хліб і хлібопродукти	139,6	126,7	122,8	128,7	130,0	123,3	129,7	121,8	121,8	114,7	114,3	112,9	110,2	109,3	108,3	77,6
Риба і рибопродукти	87,5	18,0	41,5	55,0	59,5	60,0	61,5	65,0	75,0	76,5	87,5	80,0	72,5	67,0	68,0	77,7
Цукор	131,6	83,2	97,4	100	95,0	95,8	101,1	100	102,6	105,3	107,6	101,3	97,9	101,3	100	76,0
Олія	89,2	63,1	71,5	72,3	82,3	86,9	82,3	103,8	107,7	110,0	115,4	118,5	112,3	105,4	100	112,1
Плоди і ягоди	52,7	37,1	32,3	28,8	31,7	36,7	37,7	40,0	36,7	46,8	48,3	50,7	53,6	58,4	58,6	111,2

*Розраховано автором на основі даних держкомстату України. Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Для харчового раціону пересічного українця характерні перенасичення окремими вуглеводоємними, достатність протеїновмісних і нестача усіх основних вітамінних харчових продуктів, а також білків тваринного походження. М.М.Одінцов [7, С.111-115] слушно зауважує, що причини дисбалансу харчового раціону зумовлені не лише перевиробництвом і дешевизною одних продуктів, та нестачею і високими цінами на інші, але ще й звичками населення, його освітній та культурний рівень. З огляду на це, Україні варто скористатися досвідом Японії, уряд якої в ході проведення реформ в аграрному секторі вдався до активного пропагування інших дієт задля зміни уподобань та смаків японців, що справило певний вплив на структуру споживання ними продуктів харчування.

Загалом споживацька поведінка залежить від впливу багатьох чинників, які можна умовно групувати у природно-кліматичні, історичні, демографічні та соціально-економічні.

Клімат, етнічні споживчі традиції та звички, територіальні й сезонні особливості, а також

фізіологічні норми споживання продовольства змінюються досить повільно, тому їх вплив на різноманітність харчування прийнято вважати постійним, через розтягнутість у часі. Споживання змінюється залежно від чисельності населення його статевовікового складу, вимог до асортименту, якості, безпечності товарів, а також під впливом зовнішньої торгівлі та вітчизняного сільськогосподарського виробництва, від обсягів та співвідношення яких залежить рівень цін на агропродовольчі товари.

Економічні перетворення в агропромисловому комплексі України призвели до погіршення життєвого рівня населення, внаслідок чого в перше десятиліття незалежності намітилася тенденція до поступового переходу населення на самозабезпечення продуктами харчування, через нестачу грошових доходів. Останніми роками спостерігається протилежна тенденція – вклад сільськогосподарських підприємств у виробництво валової продукції сільського господарства зростає (рис. 1).

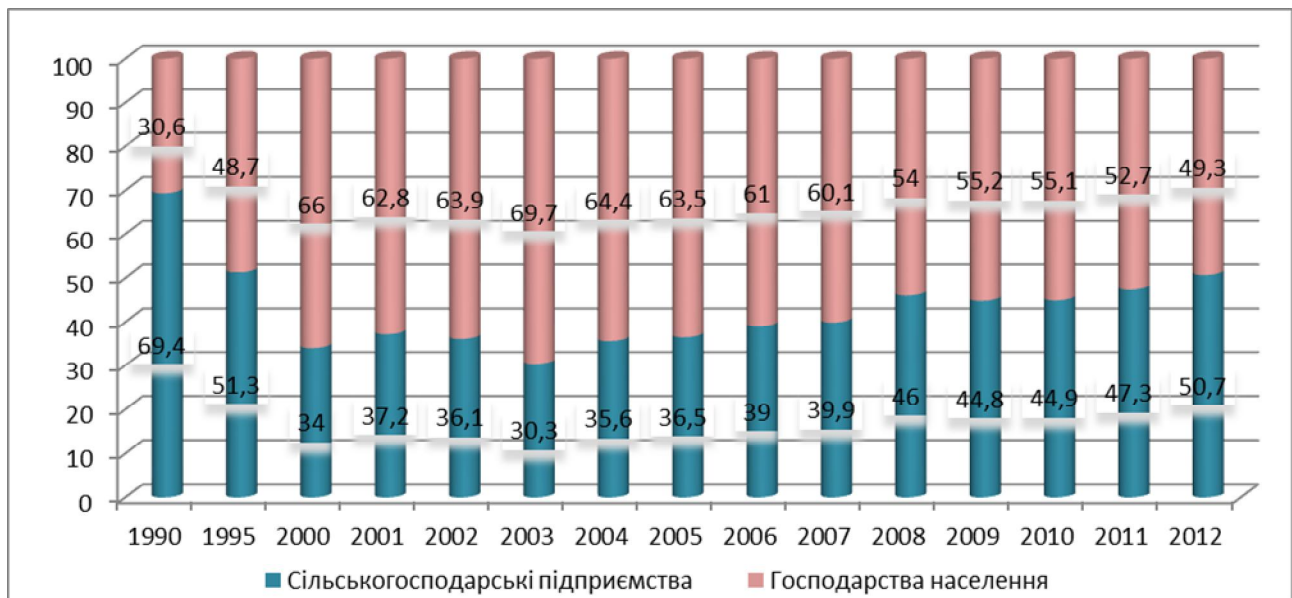

Рис. 1 Внесок основних категорій господарств у виробництво валової продукції сільського господарства України, (%)*

* Джерело: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Однак, зайнятість працездатного населення в аграрній сфері постійно скорочується. Причина цього криється у низькій потребі в людських ресурсах, зумовленій перевагою великотоварного виробництва, характерною рисою якого є підвищена капіталоозброєність праці. Нелеп В.М. висловлює побоювання щодо соціального та економічного занепаду українського села через укрупнення виробництва сільськогосподарської продукції, що неминуче призведе до зростання рівня безробіття на селі, оскільки не слід сподіватися на створення великих агроформувань із достатньою кількістю нових робочих місць для селян. Неминучим також є спустошення бюджетів сільських рад, оскільки великі аграрні компанії, як правило зареєстровані у великих містах. [6, С. 20-27].

Одночасно кількість бажаючих займатись сільськогосподарським виробництвом серед сільського населення скорочується, через знецінення сільської праці, як наслідок українські села «вимирають». Це викликає велике занепокоєння, оскільки залежно від того хто житиме у селі та кому належатиме земля і хто на ній працюватиме, залежить вирішення соціальних питань, а саме питання етносу, мови, традицій, менталітету нації. Такі тенденції знаходять своє відображення у структурі населення України, для якої характерна хвилеподібна динаміка. На початку 90-их років, через швидкий занепад колгоспів, чисельність міського населення зростала, натомість сільського – скорочувалася. У період з 1998 по 2002 р. спостерігається протилежна тенденція, що свідчить про те, що криза відносин власності та її

економічні і соціальні наслідки «докотились» на той час до інших галузей економіки. Для цього періоду характерний високий рівень безробіття. Виходом із ситуації, що склалася, стала міграція населення із міст у сільську місцевість. Протягом 2003-2012 рр.

спостерігаємо ускладнення демографічної ситуації в селах, яка зумовлена перевагами міста: наявністю робочих місць та розвиненістю соціальної інфраструктури (рис. 2).

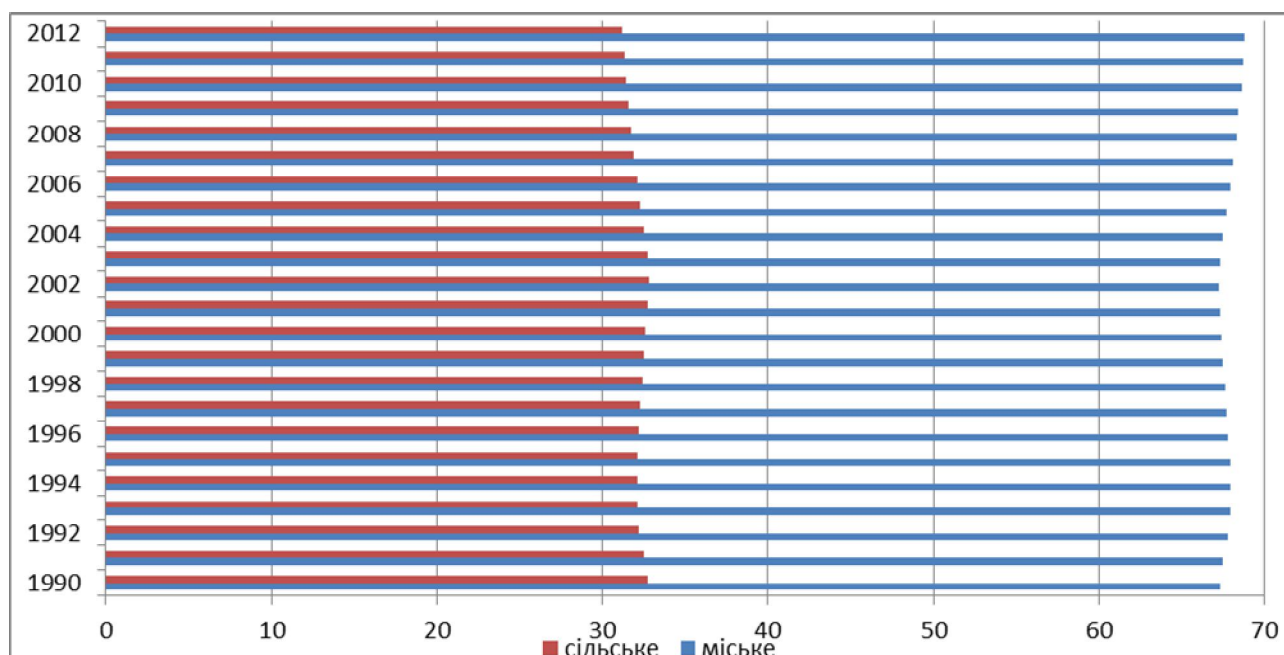

Рис. 2 Динаміка структури населення України за місцем проживання, %*

* Джерело: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Негативні тенденції у динаміці сільського населення більшою мірою є результатом серйозних прорахунків у проведенні аграрних реформ, що негативно позначилося як на формуванні кадрового потенціалу, так і загалом на зайнятості сільського населення, проблеми якого під час запровадження аграрних реформ не були враховані [10, С. 95-99]. Ще одна причина безробіття сільського населення

криється у зменшенні посівних площ під трудомісткими культурами. Після трансформаційних перетворень новим господарям земельних паїв вигідніше вирощувати зернові та технічні культури, оскільки вони забезпечують більші прибутки при менших затратах. Зокрема, найвищими є темпи приросту посівних площ під соняшником та ріпаком (табл. 2).

Таблиця 2 Динаміка посівних площ за видами сільськогосподарських культур, тис. га*

Вид продукції	Рік											Темп зміни
	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Зернові і зернобобові культури	14583,4	14152,1	13646,5	15004,8	14515,2	15114,9	15636,3	15837,3	15090	15723,8	15449	+5,9
Цукрові буряки	1607,2	1475,0	855,6	652,2	815,4	609,5	379,7	322,4	500,9	532,4	458,4	-71,4
Соняшник	1635,9	2019,8	2942,9	3742,9	3963,6	3603,9	4305,6	4231,9	4572,5	4739,2	5194,1	+217,5
Соя	92,6	24,7	64,8	438,5	751,5	670,7	558,5	644,4	1076	1134,2	1476,4	+59,4
Ріпак	89,7	49,1	214,3	207,4	414,2	890,7	1411,8	1059,5	907,4	870	566	+531,0
Картопля	1428,7	1531,8	1629,3	1513,9	1464,2	1452,7	1413,1	1408,9	1408,4	1439,2	1439,8	+0,8
Овочі відкритого ґрунту	455,9	503,4	538,1	464,7	168,6	451,0	457,8	450,6	461,8	497,7	494,4	+8,4
Продовольчі баштанні культури	126,3	96,3	95,4	51,4	84,1	82,4	88,6	82,7	83,2	82,7	81,5	-35,5
Плодоягідні насадження	851,0	793,5	424,9	299,2	280,7	270,9	266,8	260,4	255,3	254,9	254,9	-70,0
Виноградники	175,5	155,0	109,6	95,5	93,0	93,3	92,9	91,3	87,0	84,1	77,3	-56,0

* Джерело: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Тоді як у Європі вже не перший рік намагаються зменшити площі під технічними культурами, адже вони виснажують землю, тому їх планується висівати на земельних ділянках, які є непридатними для вирощування харчових сільськогосподарських культур. Зважаючи на високі показники рентабельності технічних культур, а також беручи до уваги й те, що попит визначає пропозицію, а не навпаки, Комітет з екології Європарламенту проголосував за введення граничної квоти на використання біопалива. Якщо запроваджені обмеження буде введено в дію, то виробники ріпаку змушені будуть отримувати в ЄС сертифікат, який засвідчуватиме, що територія на якій вирощено дану культуру відповідає встановленим вимогам. Інакше виробник біопалива не матиме податкових пільг, які діють в ЄС на його виробництво та реалізацію. Такий захід впливу на пропозицію через попит на технічні культури, одночасно позитивно впливатиме і на цінову ситуацію на продовольчих ринках. Адже, через зростання площ під технічними культурами зменшуються площі під харчовими, що зумовлює зростання цін на них, а отже створює загрозу продовольчій безпеці країн європейського співтовариства та їх партнерам на світовому ринку продовольства, обмежуючи одночасно фізичну та економічну доступність продуктів харчування.

Існуючий в Україні ціновий механізм на відміну від ЄС, не в змозі бути регулятором попиту і пропозиції на ринку, що призводить до хаотичного

коливання цін на продовольчі товари. Такий стан справ є наслідком недостатньої ефективності стабілізуючої ролі держави щодо підтримки відповідного рівня цінової рівноваги. В умовах випереджаючого зростання цін на продовольчі товари порівняно із темпами зростання доходів громадян неможливо не лише підвищити рівень споживання ними продуктів харчування, але й збільшити обсяг заощаджень, які відображають рівень стабільності функціонування економічної системи, оскільки є важливим показником добробуту населення.

Для України перше десятиріччя незалежності характеризувалося нестабільністю економіки, про що свідчать практично нульові обсяги заощаджень населення, зумовлені випереджуваними темпами зростання цін порівняно із доходами. Процес «проїдання» доходів тривав до 2004 року, з якого на політичному підґрунті розпочалося збільшення заощаджень громадян. У населення зросла довіра до банків, тому з кожним роком збільшувались обсяги депозитних вкладень, що з одного боку дозволяло примножувати доходи населення, а з іншого – сприяло здешевленню кредитів. Однак, світова фінансова криза 2007-2008 рр., розпочавшись із банкрутства кількох великих американських фінансово-кредитних установ, досягла України. Іпотечний характер світової кризи зумовив суттєве скорочення, а згодом і припинення нагромадження нефінансових активів (рис. 3).

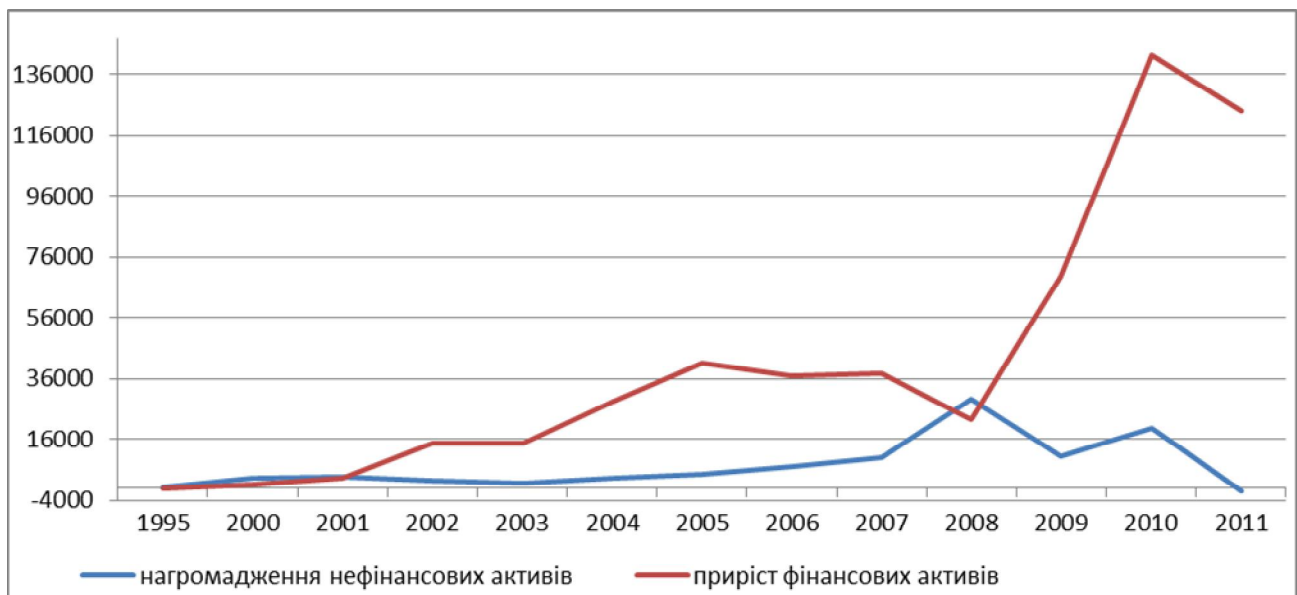

Рис. 3 Динаміка обсягів заощаджень населення України*

* Джерело: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Нестабільність вітчизняної валюти спонукала громадян до заощаджень у іноземній валюті та цінних паперах, що є реакцією на поглиблення кризи економічної системи в 2008-2010 рр., зумовленої зміною політичної еліти в країні у 2010 році. Політична нестабільність зумовила економічну: темпи зростання доходів сповільнилися (рис. 4), а витрат, навпаки, - зросли, що пояснюється пришвидшенням темпів підвищення цін відносно

доходів. Зростання цін на продовольчі товари швидкими темпами можливе при суттєвому скороченні обсягів виробництва та випереджаючому зростанні доходів споживачів. Тому коли йдеться про підвищення доходів, не завжди мається на увазі підвищення рівня платоспроможності споживачів, оскільки необхідно враховувати співвідношення темпів приросту доходів із темпами зростання цін на продовольчі і непродовольчі товари та послуги, що

мають визначальний вплив на динаміку реальної заробітної плати, яка визначає рівень купівельної

спроможності населення, одночасно впливаючи на обсяги купованих продовольчих товарів.

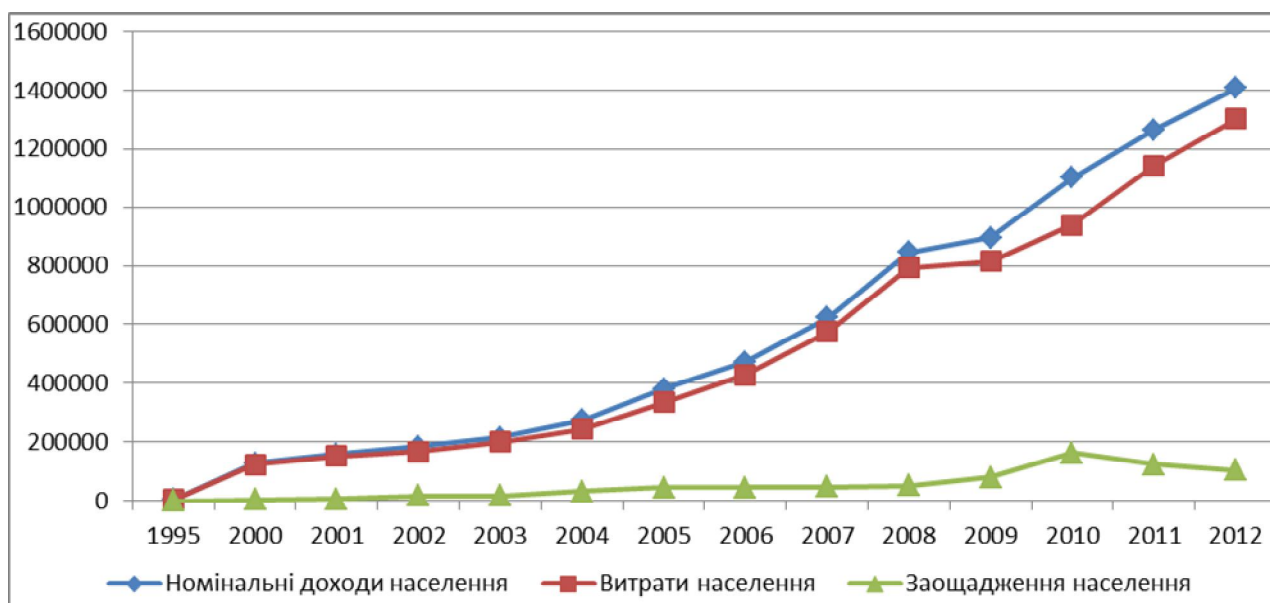

Рис. 4 Динаміка доходів, витрат та заощаджень населення України, млн. грн.*

* Джерело: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Суттєва відмінність між номінальною та реальною середньомісячною заробітною платою у 1995 році свідчить про суттєвий вплив індексу інфляції на формування доходів населення, а отже, й на рівень життя. Критичними для населення України

були 2000-2001 рр. – пік аграрних трансформацій та 2005 рік – рік політичної та, як наслідок, економічної нестабільності, а також 2007-2009 рр. – розпал економічної кризи та політичної нестабільності (рис. 5).

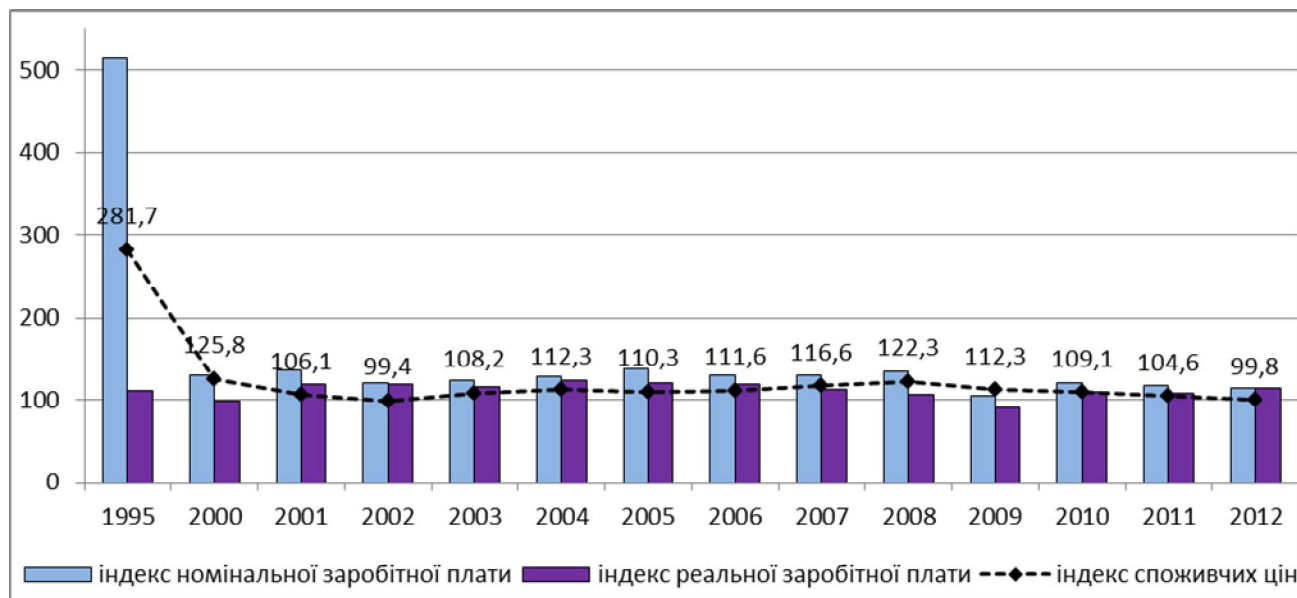

Рис. 5 Співвідношення індексу споживчих цін та індексів номінальної та реальної заробітної плати населення України*

* Джерело: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

В усі пікові періоди спостерігалось істотне скорочення обсягів виробництва продуктів харчування, що спричинило багаторазове збільшення цін на них. Другою не менш важливою характерною рисою кризових періодів є зростання рівня безробіття, яке одночасно із зростанням цін, викликало зниження рівня купівельної спроможності. Неминучим

наслідком цього стало розбалансування внутрішнього ринку, яке викликало диспропорції у структурі споживання продуктів харчування, погіршення їх якості та асортименту.

Таким чином, динаміка споживання характеризує продовольчу безпеку країни і визначає рівень її соціально-економічного розвитку. Тому

важливим напрямом державної економічної та соціальної політики є підвищення життєвого рівня населення шляхом регулювання цін на продовольство, не вдаючись до адміністративного втручання в політику, формування цін, натомість впливаючи на попит, як важливий елемент ціноутворення. Адже саме попит визначає пропозицію, а не навпаки, тому Україні варто скористатися одночасно досвідом Японії щодо впливу на смаки та уподобання споживачів і ЄС щодо збільшення посівних площ під трудомісткими продовольчими культурами за рахунок зменшення під технічними. Такий підхід до розв'язання проблеми продовольчого забезпечення зумовить збільшення

обсягів аграрного виробництва та підвищення рівня зайнятості, а отже і купівельної спроможності населення, оскільки і ціни, і доходи зростатимуть рівновеликими темпами. Окреслені перспективи стануть реальними за умови створення державою однаково сприятливих умов ведення господарської діяльності як великотоварними, так і парцелярними господарюючими суб'єктами.

Аналізуючи структуру доходів, можна судити про життєвий рівень населення країни. Для громадян України заробітна плата та соціальні допомоги і інші одержані поточні трансферти є основним видом доходів (рис. 6).

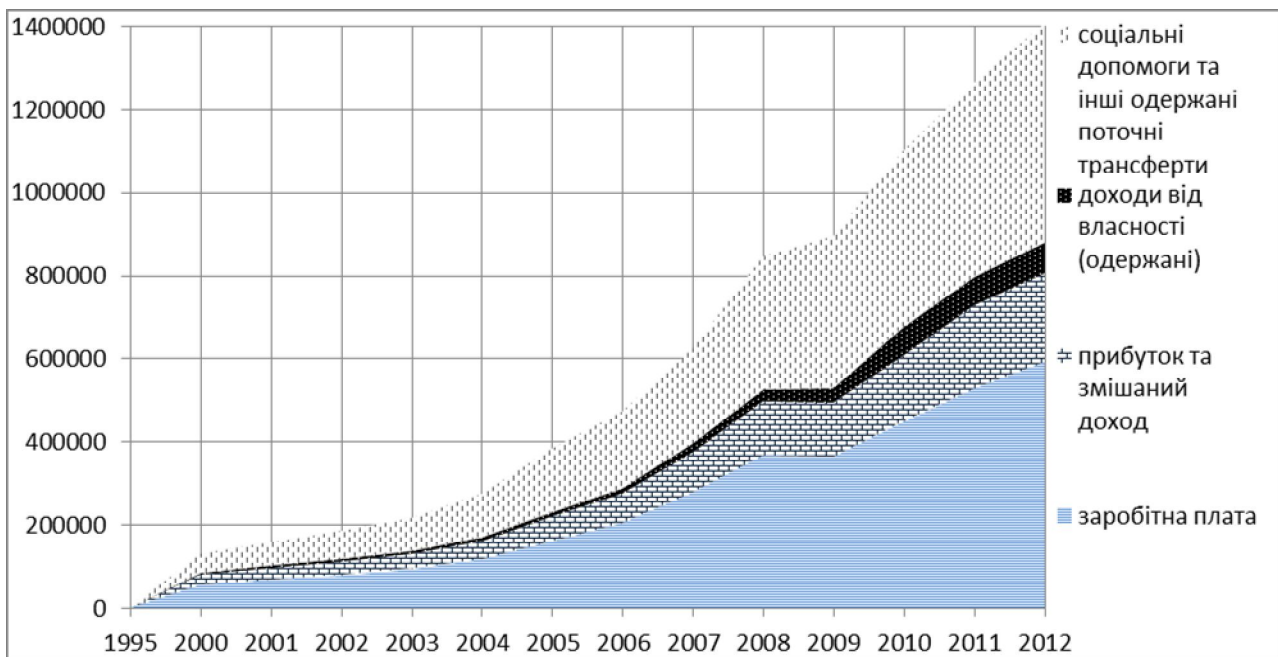

Рис. 6 Структура доходів населення України, млн. грн.*

* Джерело: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Темпи приросту заробітної плати та поточних трансфертів є приблизно однаковими. Їх пришвидшення спостерігається після 2004 року, коли було переглянуто ряд соціальних стандартів – мінімальну заробітну плату, пенсії, стипендії. Кризовий період 2008-2009 років характеризується зростанням рівня безробіття в країні, тому соціальні допомоги продовжували зростати, а рівень заробітної плати залишився незмінним. Протягом 2010-2012 рр. приріст заробітної плати відновився, однак він є нижчим від темпів приросту соціальної допомоги, що свідчить про низький рівень життя в країні. Позитивним у структурі доходів є зростання частки прибутку і змішаного доходу та доходів від власності.

Проведений аналіз дає підстави для висновку, що на сьогоднішньому етапі розвитку перед державою стоїть завдання щодо створення передумов для підвищення вартості робочої сили, щоб якомога менше громадян потребували державної допомоги [4, С. 153-158]. Адже з переходом до ринкової економіки більшість соціальних гарантій виявилася несумісною з фінансовими можливостями держави, тому на

сучасному етапі невідкладним є законодавчо-методичне та фінансове коригування системи соціального захисту населення. З метою забезпечення підвищення добробуту населення уряду країни необхідно сприяти збільшенню доходів громадян, використовуючи непрямі методи впливу: створення сприятливих умов для функціонування ринку цінних паперів, розвитку малого бізнесу та іпотеки. Велику роль при цьому відведено запровадженню ринку земель сільськогосподарського призначення.

Доходи населення формують структуру витрат, аналіз якої дає змогу зробити висновки про обсяги і структуру попиту. Загалом між попитом і доходами по більшості товарів масового споживання спостерігається тісна взаємозалежність. Сукупні витрати населення з кожним роком зростають, що зумовлено швидкими темпами приросту витрат на придбання товарів і послуг, зумовленого швидкими темпами зростання цін на них, що свідчить про низький рівень добробуту населення, тобто все, що людина заробляє, те вона проїдає (рис. 7).

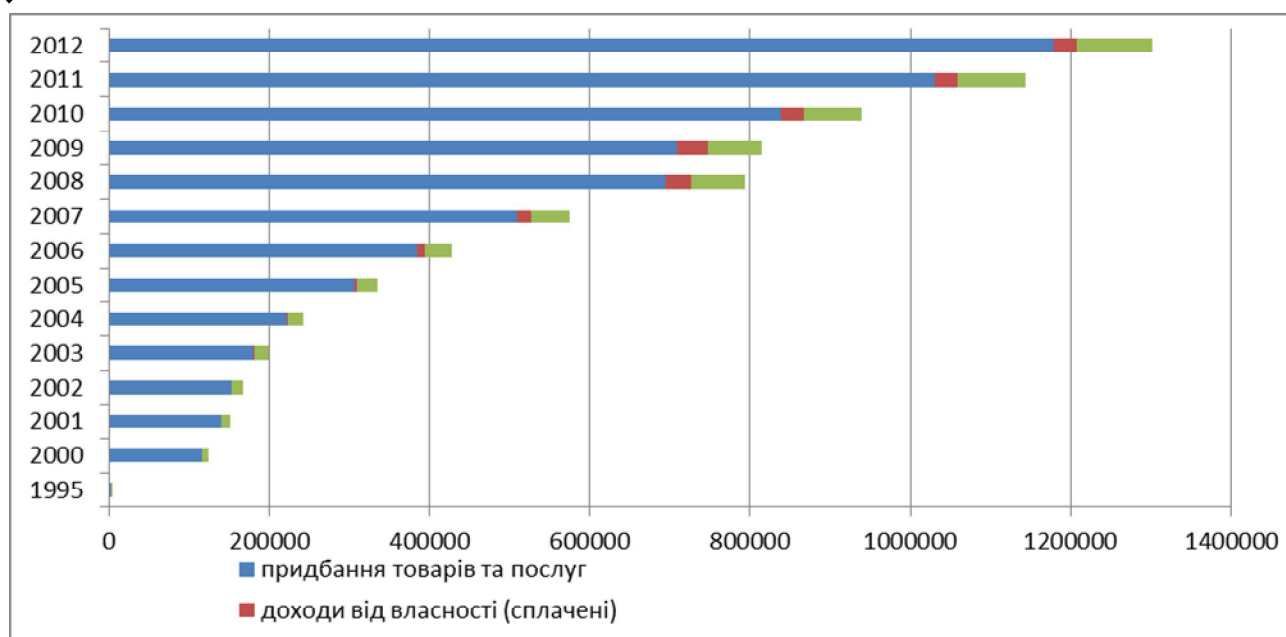

Рис. 7 Структура витрат населення України*

* Джерело: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Дослідження динаміки інтегрального показника добробуту населення – частки витрат на харчування дає підстави для висновку, що станом на 2012 рік рівень життя населення є значно кращим, ніж у 1996 році. Разом з тим, питома вага витрат на продукти харчування залишається досить високою. Еластичність попиту на харчову продукцію за доходом була зафіксована, коли грошові доходи з розрахунку на душу населення зросли, відповідно до закону Енгеля, питома вага грошових витрат населення на придбання продовольчих товарів у міру їх зростання повинна знижуватися. Ця закономірність витримується в більшості країн світу. Однак в Україні ситуація є кардинально протилежною (табл. 3).

Тому задля досягнення стану продовольчої безпеки більшість науковців стверджує, що держава повинна зосередити увагу на зростанні доходів населення шляхом врегулювання цін, що одночасного сприятиме зростанню обсягів споживання продовольства і зниження витрат на харчування. Адже якщо ціни на агропродовольчому ринку знижуються, то навіть при незмінних доходах зростає рівень життя населення. Існує декілька причин доцільності створення належного соціального середовища при забезпеченні продовольчої безпеки: вищий рівень поляризації означає повільніші темпи доступності продуктів харчування; менша поляризація є фактором соціально-економічної стабільності, що позитивно впливає на усталеність заходів щодо забезпечення продовольчої безпеки, оскільки соціальна справедливість є передумовою довгострокового економічного розвитку [4, С. 153-158].

Тоді як несправедливий розподіл вигод та витрат здатний підірвати соціальну стабільність. Саме у розподілі витрат криється резерв розв'язання проблеми зростання рівня доходів населення. За

умови скорочення частки витрат на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива, а також витрат на придбання алкоголю, то навіть при незмінності рівня доходів – зростає розмір приватних заощаджень, які здатні «оживити» фінансові та фондові ринки. Коли «оживе» фінансова система, яка виконує роль «кровоносної системи» такого великого «організму» як національна економіка, то живе і сам організм.

Тому державі одночасно із підвищенням вартості робочої сили та регулюванням цін, слід подбати про зростання доходів громадян, шляхом скорочення сукупних витрат, використовуючи нестандартні підходи – пропагуючи здоровий спосіб життя, дбаючи про енергетичну безпеку, використовуючи альтернативні джерела енергії, розвиваючи власні нафтогазові родовища. Оскільки ціни на енергоресурси є одним із визначальних чинників нестійкості цін. Не менш важливий вплив на коливання цін справляють погодні та кліматичні умови; рівень запасів; валютний курс; зростаючий попит; спекуляції.

ВИСНОВКИ

Таким чином, проблему продовольчого забезпечення не слід вирішувати відособлено, а навпаки, враховуючи циклічність економічних систем, явищ і процесів, що знаходяться під механізмом дії закону єдності й боротьби протилежностей. З огляду на це, послідовне проведення реформ та досягнення економічного зростання, а також забезпечення продовольчої, енергетичної і валютно-кредитної безпеки забезпечить населенню України високий рівень життя.

Таблиця 3 Динаміка рівня життя населення України*

Показник	Рік														Відхил.
	1996	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Наявний дохід у розрахунку на одну особу	788,5	1774,4	2446	2938	3400,3	4468,4	6332,1	7771	10126	13716,3	14372,8	18485,6	21638	23931,6	23143,1
Доходи населення	4006	128736	157996	185073	215672	274241	381404	472061	623289	845641	894286	1101175	1266753	1407197	1403191
Сукупні витрати	3932	124533	151208	168015	199395	242607	335753	427858	575510	793630	813909	939308	1143630	1302637	1298705
Витрати населення на харчування	2799,6	84558	93144,1	99297	116845,5	142895,5	195072,5	234894	306171,3	403164	421605	501590,5	607267,5	678674	675874,3
Показник рівня життя населення	71,2	67,9	61,6	59,1	58,6	58,9	58,1	54,9	53,2	50,8	51,8	53,4	53,1	52,1	-19,1

* Джерело: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александров М.С. Оцінка стану та шляхи поліпшення задоволення потреб населення у продуктах харчування / М.С.Александров, О.О.Митчинок // Економіка АПК. - 2011. - №11. – С.19-26.
2. Зозулев А.В. поведение потребителей Учеб. Пособие. – К.: Знання, 2004. – 364С.
3. Калетнік Г.М. Соціально-економічне становище населення та його вплив на формування продовольчої безпеки / Г.М.Калетнік, Г.О.Пчелянська // Економіка АПК. - 2011. - №7. – С.36-41.
4. Корецька С.О. Соціальні умови формування та розвитку системи продовольчого забезпечення / С.О.Корецька // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. - 2005. - №6. – С. 153-158.
5. Лисак М.А. Витрати домогосподарств країн світу на продукти харчування / М.А.Лисак // Економіка АПК. - 2011. - №12. – С.166-173.
6. Нелеп В.М. Земля України і здоров'я нації / В.М.Нелеп, Л.В.Бойко // Економіка АПК. - 2011. - №1. – С.20-27.
7. Одінцов М.М. Формування попиту на продукти харчування / М.М.Одінцов // Економіка АПК. - 2009. - №10. – С.111-115.
8. Пабат О.В. Продовольча безпека як складова економічної безпеки держави / О.В.Пабат // Економіка АПК. - 2010. - №12. – С.86-90.
9. Поляк Г.Б. Фінанси. Грошовий обіг. Кредит: підручник для вузів / під ред. проф. Г.Б.Поляка. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 512 С.
10. Рябоконт В.П. Соціально-економічні проблеми зайнятості сільського населення / В.П.Рябоконт // Економіка АПК. - 2012. - №12. – С.95-99.
11. Степаненко І.Х. Виробничо-організаційні аспекти удосконалення управління агропромисловим виробництвом / І.Х.Степаненко // Економіка АПК, 2004. - №9. – С.19-23.
12. Транченко Л.В. Державне регулювання зайнятості населення і ринку праці / Л.В.Транченко // Економіка АПК. - 2012. - №1. – С.108-114.
13. Худавердієва В.А. Проблеми продовольчої безпеки в Україні / В.А.Худавердієва // Економіка АПК. - 2011. - №3. – С.23-27.

Одержано 07.08.2013р.

УДК 330.34.01

Югас Е.Ф. , Туряниця К.С.

КАУЗАЛЬНА ІНДУКЦІЯ В АНАЛІЗІ ТА МОДЕЛЮВАННІ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Стаття присвячена факторному моделюванню та його місцю в аналізі економічних систем. Розкрито сутність моделювання, висвітлені види моделей та визначені функції моделювання. Розкрито значення каузального зв'язку у побудові економічної факторної моделі. Систематизовані ефекти індуктивного висновку, які можуть бути присутні при здійсненні причинно-наслідкового аналізу.

Ключові слова: *аналіз, моделювання, модель, причина, наслідок, каузальна індукція, ефект.*

ВСТУП

В сучасних умовах вдосконалення ринкових відносин виникає необхідність пошуку нових шляхів підвищення ефективності суспільного виробництва, а також вдало використовувати економічні методи керування економічними системами. У цьому зв'язку зростає роль економічного аналізу, якій є однією з головних функцій управління. Застосування сучасних методів аналізу дозволяє одержати нові характеристики об'єкта дослідження і застосувати

обгрунтоване управлінське рішення, що веде до досягнення мети об'єкта. Варто наголосити на можливостях економічного аналізу як функції, яка забезпечує корегування стану діяльності господарської системи, дозволяє виявити причини відхилень фактичних показників від планових та надати оцінку факторам, які вплинули на результат, чи можуть здійснити вплив на діяльність підприємства або національної економіки в майбутньому. В цьому зв'язку в межах економічного аналізу найбільшої актуальності набувають методи моделювання, які відображають логічно чи математично поведінку економічної системи. Саме моделювання не лише сприяє визначенню факторів, які викликають радикальні зміни економічної системи, що сприяє її розвитку, але й дозволяє

© Югас Е.Ф., доцент кафедри обліку і аудиту УжНУ, efjuhas@meta.ua
Туряниця К.С., викладач кафедри обліку і аудиту УжНУ, k.turyanitsa@rambler.ru